

POTILAS OPETUKSESSA – OHJEISTUS (HY)

Lääketieteellinen tiedekunta / Helsingin yliopisto / Hyväksytty LTDK-joryssa 23.3.2021

Työryhmä: (HY/LTDK) Tiina Paunio (pj), Aiju Tikka (siht), Johanna Brandt, Eeva Pyörälä, Taina Autti, Marjo Flykt, Alisa Ikonen, Jaana Rautava, Annamari Tuulio-Henriksson; (opiskelijajäsenet) Linnéa Hurri, Julia Ranta, Eero Ylitalo; (HUS) Elina Koota, Liisa Sillanpää

Tällä ohjeistuksella annetaan suuntaviivat sille, kuinka Lääketieteellisen tiedekunnan (HY) opetuksessa huomioidaan potilastiedon sensitiivisyys. Ohjeistus on suunnattu kaikille tiedekunnan opettajille, opetushenkilöstölle ja opiskelijoille. Se on yleisluonteinen ja käsittää erilaiset opetustilanteet. Ohjeistusta voidaan tarvittaessa päivittää.

1. Yleiset periaatteet

Laadukkaassa ja linjakkaassa opetuksessa otetaan huomioon henkilötietoja sisältävän potilastiedon käyttöön liittyvät lait ja ohjeistukset (laki sosiaali- ja terveystietojen toissijaisesta käytöstä eli ns. toisiolaki (552/2019), laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992), sosiaali- ja terveysministeriön asetus potilasasiakirjoista (298/2009), tietosuojalaki (1050/2018) sekä GDPR). Terveystietä koskevat henkilötiedot ovat erityisiä ja arkaluonteisia henkilötietoja.

Lääketieteellisen tiedekunnan opetuksessa voidaan hyödyntää potilastietoja sekä potilaslain 13.2 §:n mukaisen potilaan suostumuksen perusteella että toisiolaissa tarkoitetun tietoluvan perusteella.

Opetusaineistosta poistetaan tunnistelliset tiedot (ns. suorat tunnistetiedot kuten nimi tai henkilötunnus tai vahvat epäsuorat tunnistetiedot, kuten harvinainen ammattinimike tai harvinainen sairaus) terveydenhuollon organisaatiossa ennen aineiston siirtämistä yliopisto-organisaatioon opetusaineistoksi tai osaksi opetusmateriaalin valmistamista. Opetustilanteessa saa käyttää tietoja tunnistellisenä, jos opetusta ei voida toteuttaa anonyyminä käsiteltävän tapauksen harvinaisuusluonteisuuden, opetuksen luonteen tai muun vastaavan syyn vuoksi.

Opetusmateriaalia on lupa hyödyntää kaikissa niissä ympäristöissä, joissa opetusta/koulutusta toteutetaan tai annetaan (lähiopetus, etäopetus, verkko-opetus, kirjoista opiskelu jne). Edellytyksenä on, että käsittelylle on myönnetty hoito-organisaatiosta tietolupa. Tietoluvan HUSin potilasmateriaalin käyttämisestä opetuksessa hakee koulutusohjelmassa valittu vastuuhenkilö tai hänen valtuuttamansa henkilö (Liite 2 Opetusmateriaalin valmistus HUSissa).

Potilas opetuksessa –ohjeistus koskee kaikkia tiedekunnan opettajia riippumatta siitä, mikä heidän tehtävänimikkeensä on. Ohjeistus noudattaa lääketeen alojen koulutuksen kansallisia linjauksia (Findatan tietolupa henkilötietojen käyttämiseksi opetusmateriaalin valmistamiseen ja käyttöön ([THL/3379/14.02/2020](#))). Lisäksi opettajat noudattavat opetusta tarjoavassa hoitoyksikössä kyseisen yksikön ohjeistuksia (Liite 2 Opetusmateriaalin valmistus HUSissa).

2. Opettajan ohjeet

Opetuksen suunnitteluvaiheessa

Opettaja varmistaa, että opetusaineiston (potilaan tietojen) käyttämiseen on tietolupa tai potilaalta on saatu erillinen suostumus henkilötietoja sisältävän potilasmateriaalin käyttöön hoitoyksikön ohjeistuksen mukaisesti. Tämä koskee sekä lähi- että etäopetusta. Kontaktiopetustilanteessa tulee potilaalta saada tietoinen suullinen suostumus opiskelijan mukanaoloon. Potilas voi myös kesken opetustilanteen kieltää opiskelijan mukanaolon, jolloin opiskelijan tulee poistua opetustilanteesta.

Opettaja tutustuu hoitoyksikön opetuksen tietoturvaan koskevaan ohjeistukseen. Etäopetuksessa opettaja ja opetushenkilöstö huolehtivat siitä, että lukujärjestykseen tulee sovittu merkintä, jos opetus sisältää salassapito- ja tietoturvasitoumuksen alaista materiaalia. Tämä tulee huomioida myös opetuksen ajallisessa sijoittelussa lukujärjestyksessä sekä tilasuunnittelussa.

Opetustilanteissa

Opettaja käyttää opetuksessa tietoturvallisia etäyhteyksiä ja alustoja huomioiden hoitoyksikön ohjeistukset (Liite 2 Opetusmateriaalin valmistus HUSissa).

Opettajan tulee olla tietoinen siitä, että opiskelijat ovat allekirjoittaneet salassapito- ja tietoturvasitoumuksen. Lisäksi opettaja muistuttaa suullisesti tai kirjallisesti opiskelijoita opiskelijan vaitiolovelvollisuudesta sekä siitä, että opetusaineiston potilaita ei saa pyrkiä millään tavalla tunnistamaan ja että ulkopuoliset eivät voi nähdä tai kuulla kurssilla esitettävää sensitiivistä materiaalia.

Etäopetuksessa opettaja edellyttää, että opiskelija kirjautuu opetustilaan omalla nimellään. Opettaja varmistaa, että opiskelijat ovat tietoisia, että opetustilannetta saa kyseisessä tilassa seurata vain ko. opintojaksolle rekisteröitynyt opiskelija. Opettaja muistuttaa myös siitä, että etäopetustilannetta ei saa millään tavoilla tallentaa, ellei siitä ole erikseen sovittu opettajan kanssa ([Medipedan julkaisemat etäopetuksen pelisäännöt](#)).

Henkilötunnisteista potilasmateriaalia jaettaessa huomioidaan hoito-organisaation sekä yliopiston tietoturva-ohjeet (Liite: HUSin ohjeet, Helsingin yliopiston tietoturvaohjeet). Moodleen viedään vain sellaista materiaalia, jossa ei ole suoria henkilötunnisteita. Pseudonymisointi toteutetaan tietoturvallisessa ympäristössä hoito-organisaation ohjeistuksen mukaisesti.

3. Opiskelijan ohjeet

Kaikki tiedekunnan opiskelijat allekirjoittavat salassapito- ja tietoturvasitoumuksen. Sitoumuksen taustalla on laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621) (vaitiolovelvollisuutta ja hyväksikäyttökieltoa koskeva 23 §) sekä laki potilaan asemasta ja oikeuksista (17.8.1992/785) (salassapitoa koskevat 13 ja 14 §). Epäilyistä salassapitovelvollisuuden rikkomisesta tehdään tutkintapyyntö poliisille ja asia voi tulla arvioitavaksi myös yliopistolain 45 § mukaisessa kurinpitomenettelyssä.

Tiedekunnan pyrkimyksenä on, että salassapito- ja tietoturvasitoumuksen allekirjoitus toteutuu jatkossa Sisujärjestelmän kautta opintojen alkuvaiheessa.

Opetustilanteissa

Yleisperiaatteena on, että opiskelijalla on salassapitovelvollisuus aina, kun opetuksessa käytetään potilastietoja. Potilaista puhutaan aina kunnioittavaan sävyyn. Opetusaineiston potilaita ei saa pyrkiä tunnistamaan millään tavalla.

Opetusaineistoa ei saa jakaa, tallentaa tai kuvata millään tavalla, jos siinä käsitellään potilaisiin liittyvää materiaalia, ellei potilaalta ole saatu tähän erillistä suostumusta ([Medipedan julkaisemat etäopetuksen pelisäännöt](#)). Opiskelija kirjautuu etäopetukseen aina omalla nimellään. Jos etäopetuksen opetusaineisto sisältää potilaisiin liittyvää materiaalia, huolehtii opiskelija siitä, että hän on fyysisesti sellaisessa tilassa, jossa salassapidettävä tieto ei välity ulkopuolisille. Myös ryhmätöitä tehdessä hän varmistaa, etteivät ulkopuoliset voi seurata ryhmätyöskentelyä tai siihen liittyviä muita keskusteluja.

Opiskelijan tuottama potilastietoja hyödyntävä sisältö

Kaikessa potilastietojen käsittelyssä (esim. kirjaaminen, videointi) noudetaan voimassa olevaa lainsäädäntöä ja hoitoyksikön ohjeistuksia. Perussääntönä on, että opiskelija ei kirjaa suoria henkilötietoja omiin dokumentteihinsa (esim. opiskelijan laatimat potilastekstit, case-selostukset, tutkimusaineisto). Henkilötietojen kirjaamisessa käytetään hoito-organisaation tietolaitteistoa (esim. HUS:n kone), ellei muusta toimintatavasta ole sovittu erillisellä potilaan suostumuksella (Liite 2 Opetusmateriaalin valmistus HUSissa). Sähköistä materiaalia ei tule missään olosuhteissa tallentaa omalle koneelle tai henkilökohtaisiin pilvipalveluihin. Opiskelija kiinnittää huomiota siihen, onko henkilötietojen kirjaus välttämätöntä (esimerkiksi hoitopaikkakunnan, tarkan iän, sukupuolen, ammattiryhmän tai tarkan ammatin mainitsemisen välttämättömyys).

Opiskelijan vastuulla on huolehtia, että hän käsittelee potilastietoja asianmukaisesti, ja ettei materiaali joudu ulkopuolisten henkilöiden haltuun. Opiskelija hävittää tai palauttaa tietoturvallisesti henkilötietoja sisältävän opetusmateriaalin niin, että potilastiedot säilyvät salaisina siirron ajan (hoito-organisaation ohjeistuksen mukaisesti) sekä hävittää tiedot. Tilanteissa, joissa potilaalta on pyydetty erillinen lupa opetustilanteeseen liittyvään taltioimiseen, esimerkiksi videotallenteeseen, on erikseen määritettävä, missä tietoympäristössä potilasmateriaalia voidaan käsitellä. (katso liite 1 Helsingin yliopiston tietoturvasääntöjä) Opiskelija huolehtii siitä, että materiaali hävitetään asianmukaisesti, kun sitä ei enää tarvita. Paperinen materiaali tulee silputa tietoturvasäiliöön. Sähköinen materiaali poistetaan tietoturvallisesti.

Sosiaalinen media ja vapaa-aika

Opiskelijalla on vastuu huolehtia siitä, ettei hän levitä potilastietoja tai muita salassapidettäviä asioita sosiaalisessa mediassa tai muissa vapaa-ajan tilanteissa. Kuvia ottaessa on huolehdittava, ettei taustalla näy salassapidettäviä asiakirjoja. Potilastapauksista ei puhuta ulkopuolisille tai julkisilla paikoilla. Esim. sairaalan käytävät, aulatilat ja taukotilat ovat ns. julkisia tiloja.

Ks. esim.

- Lääkäriliiton ohjeistus: <https://www.laakariliitto.fi/laakarinetiikka/laakari-ja-professio/laakari-ja-sosiaalinen-media/>
- Psykologiliiton ammattieettiset periaatteet: <https://www.psyli.fi/psykologin-tyo-ja-koulutus/ammattieettinen-lautakunta/ammattieettiset-periaatteet/>
- Suomen puheterapeuttiliiton ammattieettiset periaatteet: <https://puheterapeuttiliitto.fi/puheterapia/puheterapeutin-eettiset-ohjeet/>

- Hammaslääkäriliiton eettiset ohjeet:
<https://www.hammaslaakariliitto.fi/fi/tyoelama/hammaslaakarin-etiikka/eettiset-ohjeet#.YHQwEOdRVPZ>

4. Toimintatapa kohdattaessa tietoturvaongelmia

Opettajilla ja opiskelijoilla on velvollisuus ilmoittaa kohtaamastaan mahdollisesta tietoturvaongelmasta. Opiskelija ilmoittaa asiasta opintojakson vastuopettajalle. Opettaja ilmoittaa koulutusohjelman johtajalle tai yliopiston IT-Helpdeskiin (<https://flamma.helsinki.fi/fi/group/turvallisuus/tietoturvaongelmasta-ilmoittaminen>.)